

ISSN 0350-5650

ИСТОРИЈСКИ ИНСТИТУТ

МЕШОВИТА ГРАЂА
MISCELLANEA

НОВА СЕРИЈА Књ. XXXVI

Редакциони одбор
СРЂАН КАТИЋ, ВЛАДЕТА ПЕТРОВИЋ,
ДРАГАНА АМЕДОСКИ, ИСИДОРА ТОЧАНАЦ РАДОВИЋ,
ЈЕЛЕНА ИЛИЋ МАНДИЋ, ЉУДМИЛА КУЗМИЧЕВА,
ГАБРИЕЛА ШУБЕРТ, ЛИЛИАНА СИМЕОНОВА

Одговорни уредник
СРЂАН КАТИЋ

Београд
2015

Милун СТИЈОВИЋ*

Историјски институт
Београд

Јована ШАЉИЋ*

Историјски институт
Београд

ОДБОР ЗА ШИРЕЊЕ ПРОПАГАНДЕ НАРОДНОСТИ СРПСКЕ (1899. ГОДИНЕ)**

Апстракт: У раду се доноси шест докумената везаних за оснивање Одбора за ширење пропаганде народности српске – два писма председника Одбора игумана Германа генералном конзулу Краљевине Србије у Скопљу Милославу П. Куртовићу, писмо конзула Куртовића администратору Скопске епархије архимандриту Фирмилијану са његовим одговором, Правила Одбора, као и заклетве председника и чланова Одбора. Из ових докумената се виде разлози за оснивање Одбора, циљеви Одбора, имена чланова и њихове обавезе, као и мишљења конзула Куртовића и архимандрита Фирмилијана о оснивању Одбора.

Кључне речи: Одбор, пропаганда, српска народност, Македонија, Стара Србија, Скопска Црна Гора, игуман Герман.

Положај српског народа у Старој Србији и Македонији крајем XIX и почетком XX века био је, као што је у науци већ познато, веома тежак и Србија је улагала велике напоре да му помогне – првенствено путем просвете, културе и Цркве. Међутим, озбиљан рад на јачању српске националне свести једва је био могућ без присуства српске државе на тим

* milun.stijovic@iib.ac.rs

* jovana.saljic@iib.ac.rs

** Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије *Европа и Срби (1804 – 1918) : подстицаји и искушења европске Модерне* (Ев. бр. 177031).

подручјима. Стога постављење истакнутог српског научника и националног радника Стојана Новаковића за посланика у Цариграду, потписивање Привремене конзуларне конвенције (1886. године) и отварање српских конзулата (у Скопљу и Солуну 1887, а у Приштини и Битољу 1889. године) представљају прекретницу у националном деловању. Марта 1887. године основано је, при Министарству просвете и црквених послова, Одељење за српске школе и цркве ван Србије. Пошто су готово сву националну делатност обављали посланство и конзулати у Турској, то одељење је јуна 1889. године пребачено у Министарство иностраних дела – прво као Просветно-црквено, а затим као Просветно-политичко одељење. Оно је било носилац организације српске просветне и културне акције и националног рада у Турској.

Велики проблем са којим се српски народ сусретао у делу Старе Србије и Македонији била је бугарска пропаганда. Егзархија као носилац те пропаганде била је у том послу веома организована и успешна, а посао јој је олакшавао недостатак српске црквене организације у Турској. Основни бугарски циљ била је асимилација српског становништва. Где нису могли пропагандом и просветном активношћу, примењивали су силу.¹ Међутим, деловањем српских дипломата, црквених великодостојника (након што је Србија успела да издејствује да се за епископе у Скопљу и Призрену поставе Срби) и просветних радника осетно је умањен утицај бугарске пропаганде, а добрим делом и сачувана национална свест српског народа.²

Како би се одбранио српски народ од страног утицаја и очувала српска национална свест основан је, између осталих, и Одбор за ширење пропаганде народности Српске.

У Архиву Србије, Министарство иностраних дела – Конзулат у Скопљу³ налазе се документа везана за оснивање овог Одбора. Овде

---

¹ О одбрани српског народа од насиља видети у: М. Јагодић, *Српске чете у Македонији 1897–1901. године*, Устанци и побуне Срба у Турској у XIX веку : Зборник радова : (поводом 170 година од избијања Нишке буне), Ниш 2012, 111–130.

² Више о бугарској пропаганди и деловању Србије видети у: М. Војводић, *Србија и македонско питање*, Историјски гласник 1–2 (1990–1992) 1992, 33–48; С. Терзић, *Стара Србија (XIX – XX век) : драма једне цивилизације*, Београд 2012, 121–139; С. Недељковић, *Преглед организованог рада националне акције српске владе у Македонији и Старој Србији крајем 19. века*, Вардарски зборник 9 (2012) 81–92.

³ Архив Србије (АС), Министарство иностраних дела (МИД), Конзулат у Скопљу (несређена грађа), фасцикла 20.

⁴ Манастир се налази у Скопској Црној Гори, покрај села Кучевишта.

доносимо: писмо игумана манастира Свети Архангели⁴ Германа генералном конзулу Краљевине Србије у Скопљу Милославу П. Куртовићу од 28. маја 1899. године⁵, у којем га обавештава о оснивању Одбора⁶ „за пропаганду Скопске Горе – Црне, а за ширење исте и на даље у овим покрајинама“, износи циљеве, моли за смернице и наређења и подноси листу кандидата за чланове Одбора на одобрење, затим писмо конзула Куртовића администратору Скопске епархије архимандриту Фирмилијану⁷ од 29. маја 1899. године о формирању Одбора (молба за благослов) са одговором (благословом) администратора, те писмо председника Одбора игумана Германа од 5. јуна 1899. године конзулу Куртовићу о конститутивним седницама Одбора, уз које прилаже и правила Одбора, као и заклетве – посебно председника, а посебно осталих чланова Одбора. Из ових докумената се виде разлози за оснивања Одбора, његови циљеви и идеје за деловање, затим имена чланова и њихове обавезе, као и мишљења конзула Куртовића и архимандрита Фирмилијана о оснивању Одбора и њихов допринос томе.

Документа су писана мастилом, потпуно су очувана и (осим две речи) читљива. У тексту нисмо вршили никакве правописне нити интерпункцијске интервенције, док су остале интервенције дате у угластим заградама.

---

⁵ Датуми у тексту наведени су по новом календару, док су датуми у документима дати као у оригиналу, по старом календару.

⁶ Тада још увек без званичног имена, а потом Одбор за ширење пропаганде народности српске.

⁷ У писмима игумана Германа и документима Одбора наводи се да је (тадашњи) архимандрит Фирмилијан митрополит, иако је он тада још увек био администратор Скопске епархије, док је за митрополита изабран 31. октобра 1899. године, а рукоположен тек 28. јуна 1902. године (о томе више у М. Војводић, *Србија у међународним односима крајем XIX и почетком XX века*, Београд 1988, 157–160, 264–268, 377–382).

***

Краљевско – Српском Генералном Консулу
Господину
Милославу П. Куртовићу.

Родољубиви Господине,

С највећим поштовањем, част има потписати, учтиво извести, да је одбор конструисан за пропаганду Скопске Горе – Црне, а за ширење исте и на даље у овим покрајинама. Листа кандидата за поменути одбор под 1. учтиво прилаже се која су лица у поменути одбор узета; с тим ако Ваша узвишена Родољубивост и Високопреосвећени Митрополит Господин Фирмилијан саизволите одобрити. Ово је учињено по жељи Ваше Родољубивости и одбор за народну пропаганду милог нам и драгог Србовања има се кретати у извесном правцу пропаганде што живље, ну, смотрено, пажљиво и опрезно, тако, да сем Високопреосвећеног Митрополита Господина Фирмилијана и Ваше Родољубивости нико други дознати несме, као и да не постоји почем по одредбама Отоманске Империје никакав одбор, ни општина постојати не могу, где полиције нема, а да би и могао и да би се са надлежне стране дозвола издејствовати могла, ипак не треба да се за одбор сазна са политичког гледишта, колико ради не пријатељства шовиниста, у толико два пут више појединих интересија и шпекуланта с наше стране, јер би се тиме одбору многе препреке и сметње стављале, тако, да би са свим сваки други пренео дело руку одборски за своје личне и јединствене користи, а тиме би се крњили у многоме и интереси опште ствари, као што је то до данас у многим и многим приликама дешавало се. Да богме, да ће се одбор имати кретати у извесном правцу за ширење пропаганде и да ће на верност свете му идеје Србинове положити и заклетву и да ће се по потреби и у извесним приликама састајати на одређеном месту и све и сва чинити, што се учинити може, како за ширење пропаганде, тако и за извесну идеју омиљеног нам Српства, ну, само тако, да ипак остане не чујни, тајинствени, и не сазнат као да га и није. Никоме се другом поверити не може ни у Скопљу, ни ван Скопља, сем означеним лицима у листи, који ће на позив свога председника учинити све па и у најодсуднијем часу. У одбору ће бити сви за једнога, а један за све и само се може веровати ономе, који се члан одбора, било са писмом, било лично упути

надлежним, или Високопреосвећеном Господину Фирмилијану, јали Вашој Родољубивости, где и како и на који начин ствар се свршила буде. За то за одбор никаква посета из Скопља неће потребна бити.

Учтиво се известити има, да је свештеник Бојко, који је до сада припадао Ехзархији радо и весело прелази амо на страну Патријаршије са његовим парохијанима, изузимајући првака Българског Симона и још две његове присталице, о чему се подноси извештај Високопреосвећеном Господину Фирмилијану, као и за Бразду, Мирковац и т.д. За Љубанац до који дан добиће се одговор и шта буде урађено известиће се и сам учитељ Љубаначки прелази амо.

За Бразду наложен је члан одбора Г. Благоје Петровић – учитељ Бањански, који ово писмо собом доноси, да лично престане како ствар са целом Браздом стоји, а уједно и са целом парохијом попа Николе, и ствар се може врло лако свршити без икаквог даљег трошка, сем једног јединог одличја за извесну личност, коју ће Г. Благоје усмено именовати.

Учтиво се моли за наређење по ком се одбор има кретати и све што треба чинити потписати са својим друговима за многољубљеног краља и отаџбину и саме своје животе на олтар отаџбине и милог рода свога у сваком тренутку предати.

И овом приликом Родољубиви Господине, примите уверење мог одличног и дубоког поштовања.

Президијално.

16. маја 1899 г.
М. Св. Архангела.

Част ми је назвати се
Ваше Родољубивости
Смерни Молитвеник
Игуман М. Св. Архангела.
[потпис] Герман

*

Листа⁸

Кандидата лица за одбор пропаганде народности Српске, а за покрајине овдашње у реону Скопске Горе – Црне, као и на даље.

1. Председник одбора Игуман Герман
2. 1. Члан Благоје Петровић – уч. Бањански
2. " Неша Ђорђевић – " Чучерски

⁸ Листа се налази на посебном листу папира, повезана канапом са претходним писмом.

3. " Серафим Маринковић. " Мирковач.
4. " Стеван Поповић " Кучевиш.
5. " Јован Николић – " Чучер⁹ који ће
уједно заступати и деловођу.

٪

Сва именована лица изабрата су и узета у одбор у колико се могло сазнати да су најподеснија и најсигурнија за поменути циљ.

16. маја 1899 год.
М. Св. Архангела

Игуман
[потпис] Герман

*

ПовН° 290¹⁰
Види повбр 291

За попа Бојка речено учитељу Благоју Петровићу да ће му се давати 24 златника годишње кад се претходно изврши прелаз села.

18. 5. 99 [потпис] МпК
Скопље [Милослав П. Куртовић]

***

Високопречасни,

У Манастиру Кучевишком Св. Архангелу конституисан је одбор за пропаганду у Скопској Црној Гори те да се та област у име Бога сасвим очисти од туђинске најезде.

---

⁹ Реч Чучер накнадно дописана.

¹⁰ Напомена конзула налази се на посебном листу папира, повезана канапом са претходним писмом и Листом.

У тај одбор ушли су:

1. Председник	Игуман г Герман		
2. Члан	Благоје Петровић	учит.	Бањански
3. "	Неша Ђорђевић	"	Чучерски
4. "	Стеван ¹¹ Маринковић	"	Мирковач.
5. "	Стеван Поповић	"	Кучевишк.
6. "	и деловођ Јован Николић	"	Чучер

Ова лица изабрата су и узета у одбор у колико се могло сањати да су најподеснија и најпоузданија за поменути циљ.

Овај одбор почеће да ради одмах чим га и Високопречасни благослови.

Постојање одбора има бити највећа тајна, ово колико ради наших противника којих је силество, толико двојином ради наших интригаша и интерешција који са светом ствари тргују у своме личном интересу.

Молим Високопречасног за одговор у продужењу овог писма.

17. 5. 99 Скопље

најпонижнији
[потпис] МилпКуртовић

Веома се радујем овоме *слу [нечитко, вероватно послу], па га не само благосиљам него се молим и Богу и целоме небу за његов успешан рад. Колико је у Скоп. Црној Гори Одбор потребан ради опште ствари, толико је потребан и да нас брани од неких гладница, које су баснословно насртљиве и ужасно алишне¹² [? – нечитко].

Хвала на труду

[потпис] арх.Фирмилијан

---

¹¹ Име члана Одбора Маринковића конзул Куртовић, вероватно грешком, наводи као Стеван, док се у другим документима наводи као Серафим.

¹² Алишан – грамзив, према тур. alış – узимање (?).

[На позадини документа:]

О пропаг. за Црну Гору
Повбр 291

Саопштено ми је ово одобрење, ради
доставе господину председнику игуману
Герману

18. 5. 99   [потпис] Благ.Петровић
Скопље   учитељ

* * *

Краљевско – Српском Генералном Консулу
Господину
Милославу П. Куртовићу.

С највећим поштовањем, част има потписати, учтиво извести, да је удружени одбор за ширење пропаганде народности Српске у овим покрајинама држао своје друштвене седнице на дан 22, 23 и 24. т. м. , као и то, да су сви чланови удружења према друштвеним правилима по члану 2. положили заклетву у цркви манастирској после службе Божије, само у присуству чланова на верност Краљу Србије и Отаџбини. А затим одржано је у присуству одбора свечано молебствије за Његово Величанство Краља Србије Александра I и Отаџбине. Оба преписа заклетве, како преседника, тако и чланова одбора по % у прилогу учтиво се шаљу. Тако исто и прописана правила удруженог одбора учтиво се подносе Вашој Родољубивости, да би изволели у консулату чувати их, као и остала документа друштвена, која тамо шиљана буду, јер са политичког гледишта није могућно акта друштвена шиљати у Митрополију, а требало би да их Високопреосвећени Митрополит одобри и утврди. Ну, кад то већ није могућно да буде јавно, то се учтиво умољава Високопреосвећени Митрополит Господин Фирмилијан да изволи одобрити и потписати, као истинити носилац свете идеје милог рода свога, за коју је амо и дошао. А у будућности заблистаће јавно и уродити обилатим плодом дело руку много-љубљеног нам Архипастира.

И овом приликом, Родољубиви Господине, примите уверење мог одличног и дубоког поштовања

ДБр. 3.

24. маја 1899 г.

М. Св. Архангела.

Част ми је назвати се

Ваше Родољубивости

Смерни молитвеник

Председник одбора

За ширење пропаганде народ. Српске

Игуман М. Св. Архангела

[потпис] Герман

[На позадини документа:]

Пр. 25. 5. 99

О пропаганди у Скоп. Црној Гори

ПовБр. 350

***

Правила.

Одбора за ширење пропаганде народности Српске у овим покрајинама Старе Србије и Македоније, а уједно и за одбрану од туђинске навале.

Члан 1.

Констутисан и удружен одбор за ширење пропаганде народности Српске у овим покрајинама Старе Србије и Македоније и за одбрану своје народности од туђинске навале, обавезан је да учини у сваком погледу, што се учинити има за сузбијање туђинске навале, у овим покрајинама, блгарске, грчке, латинске¹³ и сваке друге, а ревносим заузимањем старати се има што живље ширити и развијати пропаганду своје миле и драге народности Српске.

---

¹³ Слово л је у документу нешто веће од осталих слова у речи, те нисмо сигурни да ли реч почиње великим или малим словом.

Члан 2.

Како председник, тако и сви чланови поменутог одбора, како у одбор ступили буду дужни ће бити да положи заклетву на верност Краљу Србије Александру I. и отаџбини.

Члан 3.

Носиће назив: „Управни одбор за ширење пропаганде народности српске у овим покрајинама Старе Србије и Македоније и за сузбијање од туђинске навале“.

Члан 4.

Удружени одбор састоји се свега из шест чланова, и то: једног председника и пет чланова, од којих ће најмлађи члан замењивати уједно и личност тајника.

Члан 5.

Главно становање одбора стајаће непосредно у М. Св. Архангела – задужбини Српског краља Милутина – Уроша II, а по могућству седнице могу се држати и по осталим местима у реону Скопске Горе Црне, само код друштвених чланова, у затвореној кући. Седнице биће тајне, без приступа спољашњег буди ког лица било.

Члан 6.

Удружени одбор има стајати јединодушно, слојан, сталан, непоколебљив, тако, да има бити и у најодсуднијем часу један за све, а сви за једног, као што то и сама част поноса Српског налаже. Сваки члан дужан је допринети на свети олтар народности Српске и заложити све, што се заложити има, па и живот предати за част и одбрану имена Српског у ширењу пропаганде.

Члан 7.

Сваки члан одбора на позив председника дужан је у сако доба одазвати се позиву, не бирајући време кад и у које доба позивао се буде, а уједно и извештаје о повереној мисији члана достављаће председнику, а ником другом. Позивнице, као и извештаји вршиће се само преко чланова лично. А ако би који члан одбора у вршењу поверене му мисије на случај нападнут био од непријатељске пропаганде, па и самога живота лишан био, да, фамилији његовој буде обавезан одбор, као и надлежни давати помоћ у сваком погледу.

Члан 8.

Удружење поменутог одбора биће у задатку, да заснује од чланова удружења један друштвени фонд, који ће носити назив „тајинствени фонд Обилића“, а стајаће под управом одбора, а под покровитељством Његовог Високопреосвештенства Митрополита Скопског Господина Фирмилијана и под највишом заштитом Српског Краљевског Консула у Скопљу, из ког би се фонда могло у будућности на Косову, а на оном месту где је класички Српски јунак неумрли Милош Обилић пао подићи видљиви споменик Обилићу.

Фонд Обилића има се засновати од улога чланова на дан 15. јуна т. г. , а улагати се има поступно, као и то, кад који од чланова одбора не би на позив председника не би дошао, да буде дужан за сваки изостанак положити у новцу друштвеном фонду по 1. динар и тим начином поменути фонд помагати.

Члан 9.

Поменути одбор удружења стајаће под највишом заштитом Његовог Високопреосвештенства Митрополита Скопског Господина Фирмилијана и са благословом његовим кретаће се у правцу поменутог циља за ширење пропаганде народности Српске у овим покрајинама Старе Србије и Македоније, као и под заштитом опуномоћног Краљевско – Српског Генералног Консула у Скопљу, код кога ће се сва акта имати чувати поменутог удружења.

Члан 10.

Удружење одбора поступно ће се развијати у ширењу пропаганде, пажљиво, смотрено и опрезно, тако, да га ништа, са ма ког било гледишта зауставити не може. А ако би ма кад у случају удружење престало, сва друштвена тековина, коју у будућности удружење засновало буде, прелази у руке, као својина Српско – омладинском – Академијском – певачком друштву „Обилић“ у Београду, коме се у свети аманет ставља с тим, да оно са истим циљем започето дело у Старој Србији и Македонији настави и оствари.

Д.Бр. 2.
23. маја 1899 год.
М. Св. Архангела
Тајник,
Јован Николић.

Председник,
Одбора за ширење пропаганде
Народности Српске
Игуман М. Св. Архангела
Герман

Чланови:

1. Благоје Петровић; 2. Неша Ђорђевић; 3. Серафим Маринковић;
4. Стеван Поповић.

∕

Да је овај препис веран оригиналу

Тврди:

24. маја 1899 г.

М. Св. Архангела.

Тајник,

[потпис] Јов. Николић.

Председник,

Одбора за ширење пропаганде

Народности Српске

Игуман М. Св. Архангела

[потпис] Герман

***

Заклетва.

Ја председник одбора за ширење пропаганде народности Српске, заклињем се: Вишњим Богом и свим оним, што ми је најмилије и најдражије на овоме свету, да ћу Владајућем Краљу Србије Александру I. и Отаџбини веран бити; да ћу поверену ми мисију за ширење пропаганде свесно и верно обављати и у најодсуднијем часу веран и одан до дна душе своје за част Краља и Отаџбине, за част поноса имена Српског готов бити и верно свету службу народну одслужити. Тако ми Господ Бог помогао и овога и онога света. Амин.

23. маја 1899 год.

М. Св. Архангела.

Председник,

Одбора за ширење про-

паганде народности Српске

Игуман М. Св. Архангела.

[потпис] Герман

***

Заклетва.

Ми чланови одбора за ширење пропаганде народности Српске, заклињемо се Вишњим Богом и свим оним, што нам је најмилије и

најдражије на овоме свету, да ћемо: Владајућем Краљу Србије Александру I. и Отаџбини верни бити; да ћемо, поверену нам мисију за ширење Српске пропаганде, свесно и верно обављати; и у најодсуднијем часу верни и одани, до дна душе наше, за част Краља и Отаџбине, за част поноса имена Српског, готови бити и верно свету службу народну одслужити. Тако нам Господ Бог помогао и овога и онога света. Амин.

23. маја 1899 г.

М. Св. Архангела

Чланови:

1. Благоје Петровић;
2. Неша Ђорђевић; 3. Серафим Маринковић;
4. Стефан Поповић; 5. Јован Николић.

∕

Да је од надлежног свештеника, именованих лица одбора извршена заклетва на дан 23. маја 1899 год. , а од самог председника одбора.

24. маја 1899 год.

М. Св. Архангела.

Тврди

Председник одбора за ширење
пропаганде народности Српске
Игуман М. Св. Архангела.

[потпис] Герман

**Milun STIJOVIĆ
Jovana ŠALJIĆ**

**COMMITTEE FOR SPREADING THE PROPAGANDA
OF THE SERBIAN NATION (1899)**

Summary

The paper presents six documents related to the establishment of the Committee for Spreading the Propaganda of the Serbian Nation: two letters of the Committee's President, Hegumen German, to the Consul General of the Kingdom of Serbia in Skopje, Miloslav P. Kurtović; Kurtović's letter to the administrator of the Bishopric of Skopje and the latter's answer; the Rules of the Committee, as well as the oath of the President and members of the Committee. The Committee was established in 1899 at the monastery of St Archangels in Skopska Crna Gora. These documents reveal the reasons for the establishment of the Committee, its objectives, the names of members and their responsibilities, as well as opinions of Consul Kurtović and Archimandrite Firmilijan on the establishment of the Committee.

Keywords: Committee, propaganda, Serbian nation, Macedonia, Old Serbia, Skopska Crna Gora, Hegumen German.

Чланак примљен: 30. 04. 2015.

Чланак коначно прихваћен за објављивање: 30. 07. 2015.